

Matkovics József

NÉHÁNY TERMINOLÓGIAI KÉRDÉS AZ ALKOTMÁNYMÓDOSÍTÁSOK KAPCSÁN*

A szocialista államok sorában Jugoszlávia az egyetlen, amelyben viszonylag rövid idő alatt négy alkotmányt hoztak. Az AVNOJ II. ülés-szakán, 1943. november 29-én, Jajcén hozott — az állam és Jugoszlávia népei számára sorsdöntő — határozatok után Jugoszlávia első alkotmányát 1946. január 31-én hozta meg az Alkotmányozó Nemzetgyűlés. Ezt követően 1953-ban alkotmánytörvényt, majd 1963-ban ismét alkotmányt hoztak. A jelenleg érvényben lévő alkotmányt 1974-ben hirdették ki. Közben 1967 és 1981 között egész sor alkotmányfüggelék jelent meg.

Hasonló módon folyt az alkotmányrendszer fejlődése a köztársaságokban is.

Vajdaságban a társadalmi-politikai berendezést szabályozó első legmagasabb jogi aktust 1948. május 24-én hozták meg — statútum alakjában. Ebben a statútumban jutott kifejezésre Vajdaság autonómiája, és Vajdaság mint autonóm tartomány ekkor épült be a Szerb föderatív egységbe és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságba.

Ezt követően 1953-ban és 1963-ban ismét csak statútum volt Vajdaság legmagasabb jogi aktusa. Azonban 1969. február 21-én Vajdaság már alkotmánytörvényt, 1974-ben pedig alkotmányt hozott. Közben 1968 és 1971 között több módosító javaslatot fogadtak el.

1974 volt az új alkotmányok meghozatalának az éve. Ekkor léptek hatályba az új szövetségi alkotmány és az új köztársasági alkotmányok és ugyanabban az évben kapott először alkotmányt a két tartomány: Vajdaság és Kosovo. Ezek közül minket jelenleg a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (a továbbiakban a szövetségi alkotmány), a Szerb Szocialista Köztársaság (a továbbiakban a köztársasági alkotmány) és

* 1982. október 28-án Zentán tartották meg a képviselő-testületek és más intézmények fordítói számára a már hagyományos jogi és közigazgatási terminológiai szemináriumot. A szemináriumra készült beszámolókat a Létünk mostani és az 1983. évi 3—4. számában adja közre. Az alábbiakban közölt két dolgozat — dr. Matkovics József és Letsch Endre tollából — képezi a szeminárium anyagának első részét.

Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány (a továbbiakban a tartományi alkotmány) alkotmánya érdekel.

A szövetségi alkotmányt Jugoszlávia Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőháza a köztársaságok képviselőházaival és az autonóm tartományok képviselőházaival egyetértésben 1974. február 21-én hozta meg.

A köztársasági alkotmányt 1974. február 25-én hozta meg a Szerb Szocialista Köztársaság Képviselőháza.

A tartományi alkotmányt 1974. február 28-án hozta meg Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány Képviselőháza.

Alig múlt el néhány év, s máris jelentkeztek azok a társadalmi tünetek, amelyek egyre erőteljesebben feszítették az egyes alkotmányos megoldások formáit s alkotmánymódosítást sürgettek.

A szövetségi alkotmány módosításait az alkotmány 401. és 402. szakaszainak értelmében a Szövetségi Tanács 1981. június 9-én fogadta el és július 3-án hozott határozatot a módosítások kihirdetéséről. E határozat értelmében a módosítások kihirdetésük napján, tehát 1981. július 3-án léptek hatályba.

A köztársasági alkotmány módosításait a Szerb Szocialista Köztársaság Képviselőháza összes tanácsainak 1981. július 13-i együttes ülésén fogadta el és ugyanaznap határozatot hozott a módosítások kihirdetéséről. Ezek a módosítások tehát 1981. július 13-án léptek hatályba.

A tartományi alkotmány módosításait Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány Képviselőháza 1981. július 14-i ülésén fogadta el és azok ugyanezen a napon léptek hatályba.

Ezek a módosítások, természetesen, társadalmi-politikai fejlődésünk jelenlegi szintjét jelentik. A társadalmi-politikai fejlődés tovább halad és ennek folyamán új feladatok várnak majd az alkotmányjogi terminológiára is.

A terminológia alapos ismerete elengedhetetlen feltétele a jó, az érthető, a gondolatot helyesen közvetítő fordításnak. Ezért arra kell törekednünk, hogy minél jobban elsajátítsuk mind a forrásnyelv, mind a célnyelv szakkifejezéseit. A legtöbb esetben itt nem kell és nem is lehet fordítani, hanem ismerni kell a forrásnyelv szakkifejezéseinek a jelentését és a célnyelvi megfelelőjét. Csak egy példa: „šef” — mindenki egyből rávágja „főnök”. No és a „šef države”? Nyilvánvaló, hogy nem lehet „államfőnök”, hanem „államfő”.

A szótárak nagy segítséget jelentenek a fordítóknak. Ma már szerb-horvát, illetve horvátszerb—magyar viszonylatban olyan szótáraink vannak, amelyek több tízezer címszót tartalmaznak és felölelik a szavak majdnem minden jelentését. A fordítónak kiváló lehetősége nyílik arra, hogy közülük kiválassza a megfelelőt. Feltétlenül szükséges tehát, hogy a fordítóknak megfelelő szótárak és más segédkönyvek álljanak a rendelkezésükre.

Azonban kizárólag a szótárakra támaszkodva sem lehet mindig elérni a kívánt eredményt. Ismét csak egy példa:

A tartományi alkotmány IV. módosításának negyedik bekezdésében ezt a mondatot láthatjuk:

„Predsednik Pokrajinskog komiteta Saveza komunista Vojvodine je po položaju član Predsedništva”.

E mondatból emeljük ki a „po položaju” kifejezést. Nézzük meg mi a magyar megfelelője ennek a szónak „položaj”, például a Levacsics—Surányi szerbhorvát—magyar kéziszótárban. Ott ez áll: állás, rang, helyzet, fekvés.

Az említett szövegkörnyezetben vajon melyik jelentés felelne meg? Egyik sem.

A fordítók szótár nélkül is megtalálták a „položaj” szónak a szövegkörnyezetbe illő helyes magyar megfelelőjét, mivel a fent idézett szöveget így fordították le:

„A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottságának elnöke *tisztségénél fogva* tagja az Elnökségnek”.

Az említett kéziszótárban fordított viszonylatban a „tisztség” szó megfelelőjeként a „čin, služba” szavakat találjuk.

Tehát ügyelnünk kell arra, hogy mindig a szövegkörnyezetbe illő kifejezést használjuk.

1. — Alkotmánymódosítás — alkotmányfüggelék

Szembeötlő, hogy mind a három alkotmány magyar nyelvű szövegében az „amandman” magyar megfelelőjeként az „alkotmánymódosítás”, illetve a „módosítás” kifejezést találjuk.

Az előbbi alkotmányok magyar nyelvű szövegében az „alkotmányfüggelék” kifejezést láthatjuk.

A „függelék” az Értelmező Kéziszótár (a továbbiakban ÉKsz) szerint: „... írásműhöz kapcsolódó kiegészítő rész”.

Az „amandman” jelentése a jogi nyelvben: az alkotmány vagy a törvény — esetleg ezek tervezete — egyes részeinek vagy szakaszainak megváltoztatására, kiegészítésére, módosítására vagy törlésére irányuló javaslat. Tehát az „amandman” valójában „alkotmánymódosító javaslat”.

Akkor hát miért állítottuk fel ezt a párhuzamot: alkotmánymódosítás — alkotmányfüggelék?

A szövetségi alkotmány ötödik része valamennyi szakaszában az alkotmány „módosításáról” van szó, de nincs meghatározva a módosítás formája.

Ezzel szemben a köztársasági alkotmány 428. szakaszának 4. bekezdése kimondja: „Az alkotmányt módosító javaslat alakja szerint alkotmányfüggelék vagy alkotmánytörvény lehet”.

Ugyanígy a tartományi alkotmány 422. szakasza — más fogalmazásban — ezt mondja: „Az alkotmánymódosítási javaslatot alkotmányfüggelék vagy alkotmánytörvény formájában kell előterjeszteni”.

Érthető tehát, hogy a szövetségi alkotmány esetében az „alkotmány-

módosítás” kifejezést alkalmazták, mivel az alkotmány nem határozza meg a módosítás formáját. Azonban felmerül a kérdés, hogy a köztársasági és a tartományi alkotmány esetében miért nem alkotmányfüggeléknek vagy alkotmánytörvénynek nevezzük a módosítást?

Teljesen elfogadható, hogy nem az alkotmánytörvény szakkifejezést használjuk, mert ezt — hogy úgy mondjam — kisajátítottuk az alkotmányt helyettesítő, illetve az alkotmány végrehajtásáról szóló törvény elnevezésére.

Fennmarad tehát az „alkotmányfüggelék” szakkifejezés. Nincs tudomásom róla, hogy miért nem alkalmazták ezt a szakkifejezést. Talán valamilyen társadalmi megállapodás alapján, a három alkotmánymódosítás terminológiájának egyöntetűsége érdekében? Azonban tudnunk kell, hogy az alkotmány a legmagasabb társadalmi megállapodás és az alkotmány rendelkezéseit nem csak illik, de kötelesek is vagyunk betartani.

2. — Határozat az alkotmánymódosítások kihirdetéséről

2/1. — A terminológia egyöntetű használatának szükségszerűsége már egyetlen példából is kimutatható.

A szövetségi alkotmánymódosítások kihirdetésére vonatkozó határozat bevezető részének első mondatában — kivonatosan — ez áll: „pošto su se sa tekstom Amandmana na Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije... u smislu čl. 402. st. 1. Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *saglasile* skupštine svih republika i skupštine autonomnih pokrajina...”.

A köztársasági alkotmány I—VIII. módosításának kihirdetéséről szóló határozat — kivonatosan — így hangzik:

„Proglasavaju se Amandmani I—VIII. na Ustav Socijalističke Republike Srbije... sa kojima su se *saglasile* skupštine socijalističkih autonomnih pokrajina...”.

A szövetségi alkotmánymódosítások kihirdetéséről szóló határozat magyar nyelvű szövegében az idézett rész így hangzik:

„Mint hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya 402. szakaszának 1. bekezdése értelmében minden köztársasági képviselőház és autonóm tartományi képviselőház... *egyetértett*...”.

A köztársasági alkotmánymódosítások kihirdetésére vonatkozó határozat magyar nyelvű szövegében a fentebb idézett részt a következőképpen láthatjuk:

„A Szerb Szocialista Köztársaság Alkotmányának I—VIII. módosítását... amelyre a szocialista autonóm tartományok képviselőházai... *jóváhagyásukat adták*, a Szerb Szocialista Köztársaság Képviselőháza ezzel *érvényessé nyilvánítja*”.

E határozatok szövegéből először is a „*saglasiti se*” magyar nyelvű megfelelőjének a meghatározását kérdőjeleztük meg.

Mind a szövetségi, mind a köztársasági alkotmánymódosítások kihirde-

téséről szóló határozat szerbhorvát nyelvű szövegében a „saglasiti se” kifejezést láthatjuk.

A szövetségi alkotmánymódosítások kihirdetéséről szóló határozat magyar nyelvű szövegében az „egyetért” kifejezést, a köztársasági alkotmánymódosítások kihirdetéséről szóló határozat szövegében pedig a „jóváhagyásukat adták” kifejezést találjuk.

A kérdés, melyik a helyes kifejezés:

Az ÉKsz szerint:

egyetért — azonos véleményen van,

jóváhagyás — valamit helyeslő, engedélyező beleegyezés.

Ez utóbbi kifejezés ebben az esetben nem megfelelő. A „jóváhagyás” mintha valami fölé- és alárendeltségi viszonyt fejezne ki, pedig erről ebben az esetben az alkotmány értelmében szó sem lehet. Viszont az „egyetértés” egyenrangú felek viszonyát jelenti és az alkotmány is ezt hangsúlyozza.

Különben is elég csak az említett alkotmányokat fellapozni és máris megállapíthatjuk, hogy a szövetségi alkotmány 402. szakaszának 1. bekezdésében, a köztársasági alkotmány pedig a 428. szakaszának 3. bekezdésében és a 430. szakaszának 1. bekezdésében egyaránt az „egyetértés” kifejezést használja.

Ebben az esetben tehát a „saglasiti se” magyar nyelvű megfelelője az „egyetért”. Nemcsak azért, mert az említett kéziszótárban is a „saglasiti se” megfelelőjeként első helyen az „egyetért” szó áll, hanem azért is, mert az alkotmány így írja elő.

2/2. — A köztársasági alkotmánymódosítások kihirdetésére vonatkozó határozat 2/1. pont alatt idézett magyar nyelvű szövegében aláhúztuk az „érvényessé nyilvánítja” kifejezést is.

Ha megnézzük az ÉKsz-ben az „érvényes” címszót, akkor ott a következő kifejezéseket találjuk:

érvényes = érvényben, hatályban levő,

a jogban = hatóságilag, jogilag szabályos.

Tehát lényegében helyesen használt kifejezésről van szó. Mégis feltehető a kérdés, hogy az adott szövegben helyénvaló-e az „érvényessé nyilvánít” kifejezés.

Már a határozat címéből is látható, hogy itt az alkotmánymódosítások „kihirdetéséről”, nem pedig érvényességének a kinyilvánításáról van szó.

Ha figyelmesen elolvassuk a szerbhorvát nyelvű szöveget, akkor megállapíthatjuk, hogy ebben az említett kifejezésnek nincs alapja, mert ott csak a „proglavašavaju se” igét találjuk, amelynek tudvalevően — ebben az esetben — csak a „kihirdet” szó felel meg.

De ettől eltekintve mind a három alkotmány eredeti szövege olyan rendelkezést tartalmaz (a szövetségi a 406., a köztársasági a 434., a tartományi a 430. szakaszban), amely szerint: „A jelen alkotmány kihirdetésének napján lép hatályba.”

Ugyanilyen rendelkezést tartalmaz mind a három alkotmánymódosítás

is, így a köztársasági is. Tehát semmi szükség sincs arra, hogy ugyanaz a testület még külön is érvényessé nyilvánítsa az általa meghozott alkotmánymódosítást.

Itt feltehetően nem az érvényessé nyilvánításról, hanem a hatályba lépésről van szó.

Az érvény — hatály, az érvényes — hatályos kifejezések alkalmazásában még ma is bizonytalanság tapasztalható. Ez a bizonytalanság onnan ered, hogy ez a két szó látszólag azonos jelentésű. Azonban a jogi nyelvben ez a két szó különböző fogalmakat fed.

Érvényes — a jogi nyelvben azt jelenti, hogy egy jogszabály, szerződés, végrendelet stb. szabályosan, az előírt törvényes módon és formában jött létre.

Hatályos — az a jogszabály, amely érvényes, de ezen felül alkalmazható is.

Aki jogrendszerünket ismeri vagy aki legalább általános jogi ismerettel rendelkezik, tudja jól, hogy egy jogszabály — meghozatala után — rendszerint csak egy bizonyos időponttól kezdve alkalmazható.

A szövetségi alkotmány 209. szakasza, valamint a köztársasági és a tartományi alkotmány egyaránt 232. szakasza kimondja, hogy a törvények, egyéb jogszabályok és általános aktusok legkorábban a közzétételtől számított nyolcadik napon lépnek hatályba. E nyolc nap alatt a jogszabály érvényes, de nem hatályos. Tehát, ami hatályos, az mindig érvényes, de fordítva nem feltétlenül.

Az említett alkotmányos rendelkezések szerint csak különösen indokolt esetekben lehet elrendelni, hogy a törvény, egyéb jogszabály és általános aktus a közzététele után nyolc napnál rövidebb határidőben vagy a közzététele napján lépjen hatályba. Ez az utóbbi eset áll fenn az alkotmánymódosításokra vonatkozóan is. A köztársasági és a tartományi alkotmánymódosítások meghozataluk napján léptek hatályba, a kihirdetésükről szóló határozat értelmében.

2/3. — A szövetségi alkotmánymódosítások bevezető mondatában ez áll: „Ovi amandmani čine *sastavni deo* Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije . . .”. Azonos a szövege — a megfelelő változtatásokkal — a köztársasági és a tartományi alkotmánymódosítások bevezető mondatának is.

Ez a mondatrész a szövetségi magyar nyelvű szövegben így hangzik: „E módosítások A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmányának *elválaszthatatlan* részét képezik . . .”.

A megfelelő köztársasági alkotmánymódosítás szövegében is az „elválaszthatatlan” kifejezést láthatjuk.

A tartományi alkotmánymódosítás magyar nyelvű szövegében pedig ez áll: „Ez a módosítás Vajdaság SZAT alkotmányának *alkotórésze* . . .”.

Elfogadható mind a két kifejezés?

Az ÉKsz segítségével megállapíthatjuk, hogy:

elválaszthatatlan = akit, amit nem lehet vkitől, vmitől elválasztani,
 alkotórész = összetett dolognak, jelenségnek valamely főbb része, eleme,
 szerves része = valamivel belső, szoros kapcsolatban levő.

Nem lehet tehát kifogásolni az „elválaszthatatlan” kifejezést, de — véleményem szerint — megfelelőbb az „alkotórész”. Stílus vagy ízlés dolga, vagy talán mégsem?

Érdekes megjegyezni, hogy a tartományi alkotmánymódosítások javaslatában „szerves része” állt, de a végleges szövegben az „alkotórész” láttott napvilágot.

3. — *A szövetségi, a köztársasági és a tartományi I. módosítás*

3/1. Az I. módosítás szerbhorvát nyelvű szövege mind a három alkotmányra vonatkozóan így kezdődik:

„Svi organi vlasti i samoupravljanja i *drugi nosioci* samoupravnih, javnih, i drugih društvenih funkcija . . .”.

Mind a három magyar nyelvű módosításban ezt a részt így találjuk: „Minden hatalmi és öngazgatási szerv, valamint az öngazgatási, a köz- és más társadalmi funkciók *minden viselője* . . .”.

Érdemes megjegyezni, hogy a tartományi módosítás javaslatában e helyen: „. . . minden *egyéb* viselője . . .” volt látható. Azonban a végleges szövegből az „egyéb” névmás kimaradt.

Van-e valami jelentősége a „drugi” azaz az „egyéb” névmásnak ebben a szövegben?

Véleményem szerint az „egyéb” névmás itt valamennyi alanyt egy kategóriába sorol mint az öngazgatási és a közfunkciók viselőit. Ha pedig elhagyjuk az „egyéb” névmást, akkor mintha a hatalmi és az öngazgatási szervek más kategóriát képeznének és nem lennének az öngazgatási és a közfunkciók viselői.

Elismerem, hogy az „egyéb” nélkül a mondat gördülékenyebb, de a pontosság terhére!

3/2. — Folytatva a 3/1. alatt megkezdett mondatot a következő kifejezéseket találjuk:

„. . . u okviru svojih prava, *dužnosti* i odgovornosti . . .”.

Ezt a kiragadott mondatrészt mindhárom magyar nyelvű szövegben egyöntetűen így láthatjuk:

„. . . jogai, *kötelességei* és felelőssége *keretében* . . .”.

Ezt a részt csak amiatt érdemes megemlíteni, mert gyakran előfordul, hogy a „kötelesség” helyett a „kötelezettség” szót használjuk vagy fordítva.

Nem kétséges, hogy e két szónak nem egy és ugyanaz a jelentése.
Az ÉKsz szerint:

kötelesség = jogi vagy erkölcsi alapon megszabott köteles teendő,
kötelezettség = amire valaki kötelezve van, illetve a kötelezett jogviszonya.

Ezek szerint a „dužnost” = kötelességet, az „obaveza” = kötelezettséget jelentene.

Azonban ebből a szempontból nem lehet szabályt felállítani. Például a „vojni obveznik” = hadköteles vagy katonaköteles, a „vojna obaveza” = hadkötelezettség.

A már említett kéziszótárban a „dužnost” alatt megtaláljuk a „kötelesség” és a „kötelezettség” szavakat (ebben a sorrendben), az „obaveza” alatt pedig első helyen a „kötelezettség” áll, de mellette ott van a „kötelesség” is.

A szerbhorvát nyelvű szövegben néhány sorral alább ez áll:

„... i (uslove) za ostvarivanje prava, *obaveza* i odgovernosti radnih ljudi i građana...”.

Ez a rész mind a három módosítás magyar nyelvű szövegében így olvasható:

„... valamint a dolgozók és a polgárok jogainak, *kötelességeinek* és felelősségének...”.

Vajon miért használtak a szerbhorvát szövegben két különböző kifejezést, előbb a „dužnost”, majd az „obaveza” szavakat?

Erre a kérdésre nem tudok választ adni, de megállapíthatjuk, hogy mind a három magyar nyelvű szövegben az „obaveza” megfelelőjeként helyesen a „kötelesség” szót alkalmazták. Erre a legjobb bizonyíték maga az alkotmány. Ugyanis mind a három alkotmány magyar nyelvű szövegében a Második rész III. fejezetének a címe: „Az ember és a polgár szabadságai, jogai és *kötelességei*”.

3/3. — Folytassuk az I. módosítás első mondatának az elemzését.

A már idézett mondatból vizsgáljuk meg a következő szöveget:

„... dužni su da... obezbeđuju uslove za ostvarivanje interesa radničke klase i svih radnih ljudi u društveno-ekonomskim i političkim odnosima socijalističkog samoupravljanja, a posebno u delegatskom sistemu...”.

Mind a három alkotmánymódosítás magyar nyelvű szövegében ezt a részt így találjuk:

„... biztosítani köteles a munkásosztály és minden dolgozó érdekeinek a szocialista öngazgatás társadalmi-gazdasági és politikai viszonyai, különösen a küldöttrendszer *által*... érvényesítéséhez szükséges feltételeket...”.

Helyes-e itt az „által” névutó használata?

Az „által” az említett szövegben azt jelenti, hogy „a szocialista ön-

igazgatás társadalmi-gazdasági és politikai viszonyai és a küldöttrendszer” eszköz a hatalmi és az öngazgatási szervek, valamint az öngazgatási, a köz- és más társadalmi funkciók viselői kezében, akik ezeknek az eszközöknek a felhasználásával biztosítják a munkásosztály és a dolgozók érdekei érvényesítéséhez szükséges feltételeket.

A munkásosztály és valamennyi dolgozó érdekeinek érvényesítéséhez szükséges feltételeket a szocialista öngazgatás társadalmi-gazdasági és politikai viszonyaiban és a küldöttrendszerben lehet és kell biztosítani, nem pedig általuk. A munkásosztály és a dolgozók, valamint hatalmi és társadalmi szerveik nem kívül álló tényezők, hanem közvetlen résztvevői a társadalmi viszonyoknak.

Emlékeztetni kell arra, hogy a tartományi alkotmánymódosítások javaslatában ez a rész így volt látható:

„... a szocialista öngazgatás társadalmi-gazdasági és politikai viszonyaiban, külön pedig a küldöttrendszerben köteles biztosítani a munkásosztály és valamennyi dolgozó érdekeinek... érvényesítéséhez szükséges feltételeket...”.

A javaslat más mondat szerkesztéssel nem vette igénybe az „által” névutót.

3/4. — Az I. módosítás 1. pontjának második bekezdésében fel kell hívni a figyelmet az „egyenrangú” kifejezés használatára.

Mind a három alkotmánymódosítás szerbhorvát nyelvű szövege — egyöntetűen — így hangzik:

„Organizacija, sastav i način rada kolektivnih organa vlasti i samoupravljanja uređuju se tako da se obezbeđuju kolektivni rad, odlučivanje i odgovornost i *ravnopravnost* članova tih organa u ostvarivanju njihovih prava, dužnosti i odgovornosti utvrđenih ustavom, odnosno statutom i zakonom”.

Mindhárom alkotmánymódosítás magyar nyelvű szövegében ez áll:

„A testületi hatalmi és öngazgatási szervek szervezetét, összetételét és munkamódszerét úgy kell szabályozni, hogy biztosítva legyen e szervek tagjainak kollektív munkája, döntéshozatala és felelőssége, továbbá *egyenrangúsága* az alkotmánnyal, illetve statútummal és törvénnyel megállapított jogaik, köteleességeik és felelősségük érvényre juttatásában”.

Ismét meg kell jegyezni, hogy a tartományi alkotmánymódosítás javaslatának magyar nyelvű szövegében az „egyenrangúság” helyén „egyenjogúság” állt.

Egyenjogúság jogviszonyban állhat fenn és azt jelenti, hogy a jogviszonyban levők egyenlő jogokkal rendelkeznek, illetve, hogy részükre egyenlő jogok vannak biztosítva.

Egyenrangú azt jelenti, hogy valakit mással vagy a többiekkel egyenlő elbírálás, megbecsülés illet meg.

Az „egyenjogú” és az „egyenrangú” megkülönböztetésére útmutatásul szolgálhat az alkotmányok magyar nyelvű szövege is.

A szövetségi alkotmány 245. szakasza ezt mondja:

„A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban a nemzetek és a nemzetiségek *egyenjogúak*.”

A 246. szakasz első mondata pedig így szól:

„Jugoszlávia területén a nemzetek és a nemzetiségek nyelve és írása *egyenrangú*”.

Ugyanez áll — a megfelelő változtatással — a köztársasági alkotmány 145., illetve 146. szakaszában.

A tartományi alkotmány 308. szakasza kimondja:

„Törvényes községi státútum, a társult munka szervezeteinek általános aktusa biztosítja, a szerbhorvát, illetve a horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv *egyenjogú* használatát”.

Tehát: a nemzetek és a nemzetiségek *egyenjogúak*, nyelvük és írásuk *egyenrangú*, a nyelvhasználat *egyenjogú*.

A fenti idézetben tehát az említett szervek tagjainak egyenjogúságáról van szó.

3/5. — Az I. módosítás 1. pontjának 5. bekezdésében mindhárom szerbhorvát nyelvű szövegben ez áll:

„Svi organi vlasti i samoupravljanja i drugi nosioci samoupravnih, javnih i drugih društvenih funkcija, dužni su da svoja prava i dužnosti vrše tako *da se omogućava ostvarivanje društvene kontrole nad njihovim radom*”.

Mind a három alkotmánymódosítás magyar nyelvű szövegében ez a mondat így olvasható:

„Minden hatalmi és öngazgatási szerv, valamint az öngazgatási, a köz- és más társadalmi funkciók minden viselője jogait és kötelességeit úgy köteles gyakorolni, *hogy munkája felett a társadalmi ellenőrzés lehetővé váljon*”.

Ez alkalommal is meg kell jegyezni, hogy a tartományi alkotmánymódosítás javaslatának magyar nyelvű szövegében az aláhúzott rész így állt:

„... hogy lehetővé váljon a munkája feletti társadalmi ellenőrzés érvényesítése”.

Van-e különbség e két változat között:

„... hogy lehetővé váljon a társadalmi ellenőrzés”, illetve,

„... hogy lehetővé váljon a társadalmi ellenőrzés érvényesítése”?

Véleményem szerint az ellenőrzés érvényesítése többet jelent, mint az ellenőrzés lehetősége.

A szövetségi és a köztársasági, szintúgy a tartományi alkotmánymódosítás végleges szövegéből egyszerűen kimaradt az „ostvarivanje” magyar nyelvű megfelelője.

4. — A szövetségi, a köztársasági és a tartományi II. módosítás

4/1. — Ügyelnünk kell a megtévesztő szakkifejezésekre. Erre jó példával szolgál a II. módosítás magyar nyelvű szövegének 1. pontja.

Mind a három alkotmánymódosítás szerbhorvát nyelvű szövege így kezdődik:

„*Izabrani* i imenovani funkcioneri . . .”.

Mind a három magyar nyelvű szövegben ez áll:

„A *választott* és a kinevezett tisztségviselők . . .”.

Ismét idézzük a tartományi alkotmánymódosítási javaslat megfelelő szövegét:

„A megválasztott és kinevezett tisztségviselők . . .”.

Mi a különbség a *választott* és a *megválasztott* között? Végeredményben mind a két kifejezés alatt ugyanazt értjük: azokat a tisztségviselőket, akiket megválasztottak, illetve akik választás és nem kinevezés útján jutottak tisztségükbe. Mégis, melyik a helyes kifejezés az adott szövegben?

Erre a kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy a „megválasztott” melléknévi igenév használata helytelen, a „*választott*” melléknévet kell alkalmazni. Például: *izabrani sud* = választott bíróság és nem megválasztott bíróság.

Tehát mind a három alkotmánymódosítás magyar nyelvű szövegében helyesen alkalmazták a „*választott*” szakkifejezést.

4/2. — A köztársasági II. alkotmánymódosítás 3. bekezdésében — kivonatolva — ez áll:

„*Vreme* trajanja mandata i ograničenje ponovnog izbora, odnosno imenovanje izabranih i imenovanih funkcionera . . . uređuju se ustavom, odnosno statutom ili zakonom, u skladu sa ustavom”.

A megfelelő magyar nyelvű szöveg:

„A választott és kinevezett tisztségviselőknek . . . megbízási időtartamát, új újraválasztásukat, illetve újbóli kinevezésük korlátozását az alkotmány, illetve az alkotmánnyal összhangban statútum vagy törvény szabályozza”.

Az új újraválasztásnál az „új” értelemzavaró, mert az újraválasztás megismétlését jelenti, tehát pontosan azt, amit az alkotmánymódosítás határozottan tilt.

5. — A köztársasági VII. módosítás

A köztársasági VII. módosítás magyar nyelvű szövegében az 1. pont első bekezdésének első mondata végén ezt olvashatjuk:

„. . . jogaik és kötelességeik gyakorlásával”.

Jogainkat valóban gyakoroljuk. Ez helyes. Azonban kötelességeinket nemigen gyakoroljuk, hanem inkább teljesítjük, végezzük, eleget teszünk azoknak.

Az 1. pont harmadik bekezdésének szerbhorvát nyelvű szövegében ez áll:

„Gradska zajednica ima statut kojim se... ustanovljavaju organi zajednice”.

A magyar nyelvű szövegben ezt a részt így találjuk:

„A városközösségnek statútuma van, amely... *bevezeti* a közösség szerveit”.

Érdekesnek találtuk azt a megoldást, hogy a városközösség statútuma *bevezeti* a közösség szerveit.

Ámbár a szerveket inkább létesítik, létrehozzák, szervezik, esetleg meghatározzák, hogy milyen szervek legyenek.

Bevezetnek új törvényt, módszert, pénznemet, adót stb.

6. — A köztársasági VIII. módosítás

6/1. — A köztársasági VIII. módosítás szerbhorvát nyelvű szövegében ez áll:

„... od interesa za radnike i druge radne ljude u društvenom radu...”.

A megfelelő magyar nyelvű szövegben ez így található:

„... a társadalmi tevékenységekben foglalkoztatott munkások és más dolgozók érdekeit érintő...”.

Felmerül a kérdés, helyes-e a lefordított szöveg vagy pedig a helyes szöveg ez lenne:

„... a munkások és a társadalmi tevékenységekben foglalkoztatott más dolgozók érdekeit érintő...”.

A köztársasági alkotmány eredeti szövegében — a most már hatályon kívül helyezett 328. szakaszában — az idevonatkozó rész így hangzott:

„... határoz a dolgozókra és a társadalmi munka dolgozóira nézve jelentős más kérdésekről és viszonyokról...”.

Ma már olyan elgondolások is jelentkeznek, hogy a munkás és a dolgozó megjelölésére is egyaránt a dolgozó kifejezést használjuk.

6/2. — A köztársasági VIII. módosítás 2. pontjában a „*građevinsko zemljište*” magyar nyelvű megfelelőjeként az „*építkezési telek*” kifejezés található.

A magyar nyelvben a „*telek*” szó teljesen fedi a „*građevinsko zemljište*” fogalmát.

Az ÉKsz szerint:

telek=(lakóterületen levő) kisebb földterület, amelyen ház áll vagy amelyen építkezni lehet.

Ugyancsak a 2. pontban a „*samodoprinos*” magyar nyelvű megfelelőjeként az „*önkéntes járulék*” áll. Az elfogadott szakkifejezés „*helyi járulék*”.

Rezime

Pravci razvoja ustavno-pravne terminologije sa posebnim osvrtom na ustavne amandmane

Interdisciplinarno: pravno jezičko predavanje autora jeste nastavak prethodne studije na istu (sličnu) temu koja je bila izložena s velikim uspehom na seminaru za prevodioce pre tri godine. Dok u spomenutom prethodnom radu nisu zaobidjeni najosnovniji problemi jezičkog izražavanja ustavnog prava pa i pravnog jezika šire, ovaj put se naglasak stavlja na suštinske i terminološke novosti koje su donele ustavne promene.

Nakon prikaza istorijskih uslova, spominjanja nekih društvenih simptoma koji su vršili presiju na formu jednog dela ustavnog rešenja, autor prelazi na detaljnu pravno-terminološku uporednu analizu ustavnih promena.

Daje se detaljan prikaz rešenja na različitim nivoima: federacije, republike, pokrajine. Vrlina rada jeste i to što se autor ne zadovoljava samo taksativnim nabranjem primera „izvađenih“ iz ustavnih tekstova, već posle odgovarajuće kritike prevoda objavljuje kratke, precizne zbirke reči. Ovaj metod se dosledno primenjuje tokom celog članka, prilikom analize svih amandmana odnosno ustavnih promena.

Autor na taj način daje značajan doprinos ne suviše bogatoj pravno-terminološkoj literaturi u Jugoslaviji — na mađarskom jeziku.

Резюме

Пути развития конституционно-юридической терминологии с особым учётом на конституционные поправки

Рассматривая с точки зрения юриспруденции и словесности, лекция автора является продолжением предыдущего научного труда на ту же тему, изложенного автором с большим успехом три года тому назад на семинаре для переводчиков.

В то время как в вышеупомянутом научном труде автором рассматриваются самые основные проблемы словесного выражения конституционного права и юридического языка на более широком плане, на этот раз автором подчёркиваются существенные и терминологические новизны, возникновение которых было вызвано конституционными изменениями.

Описав исторические условия, упомянув некоторые общественные симптомы, которые повлияли на форму одной части конституционных решений, автор переходит к подробному юридическо-терминологическому сравнительному анализу конституционных изменений.

Автором даётся подробный обзор решений на различных уровнях: федерации, республики, края. Достоинством труда является и то, что автор не довольствуется только таксативным перечислением примеров „взятых“ из конституционных текстов, но после соответствующей критики перевода публикует короткие, точные списки

слов. Этот метод последовательно применяется им в целой статье, как при анализе всех поправок, так и конституционных изменений.

Таким образом автор вносит свой значительный вклад в не очень богатую юридическо-терминологическую литературу в Югославии на венгерском языке.